

РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

УДК 378

Тетяна Золотарьова

Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ORCID ID 0000-0001-7931-2143

DOI 10.24139/2312-5993/2024.05/071-089

ОПОСЕРЕДКОВАНЕ ВНУТРІШНЄ АБІЛІТАЦІЙНЕ, РОЗВИВАЛЬНЕ, КОРЕКЦІЙНЕ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПОЗИТИВНИХ СКЛАДОВИХ ЛЮДИНИ ЯК СИСТЕМИ «БІО-СОЦІО-ДУХ»

У статті визначено сутність і проаналізовано структуру опосередкованого внутрішнього абілітаційного, розвивального та корекційного управління процесом реабілітації позитивних складових людини як системи «біо-соціо-дух». Застосовано загальнонаукові методи й евристично-синергетичну методологію дослідження. Запропоновано визначення та схеми, які відображають сутність трикомпонентних процесів «реабілітація – абілітація – реабілітація», «реабілітація – розвиток – реабілітація», «реабілітація – корекція – реабілітація». Розуміння сутності розглянутих процесів дозволить цілеспрямовано керувати діяльністю дисипативних функціональних структур у підсистемах знань, умінь, навичок та створювати необхідні методичні системи прицільного та гнучкого опосередкованого управління процесом реабілітації. Доведено, що опосередковане внутрішнє абілітаційне, розвивальне та корекційне управління процесом реабілітації складається з двох видів безпосереднього управління і стимулює утворення горизонтальних зв'язків між підсистемами, сприяючи соціальній адаптації дітей з особливими освітніми потребами. У подальшому для дітей з особливими освітніми потребами необхідно розробити методичні системи опосередкованого абілітаційного, розвивального та корекційного управління процесом реабілітації позитивних складових людини як системи «біо-соціо-дух».

Ключові слова: абілітація, розвиток, корекція, реабілітація, опосередковане внутрішнє управління, позитивні й негативні складові людини як системи «біо-соціо-дух», діти з особливими освітніми потребами, синергетика.

Постановка проблеми. У дітей з особливими освітніми потребами (далі – ООП) система знань, умінь, навичок (далі – ЗУН) є нестійкою, в ній легко руйнуються горизонтальні та вертикальні зв'язки між елементами, тому доволі швидко зникають правильні ЗУН, а на їх місці з'являються помилкові ЗУН. Це пояснюється тим, що: 1) у системи правильних ЗУН незначна швидкість самоорганізації та значна швидкість саморуйнування, тому дитина важко й повільно запам'ятовує та легко й швидко забуває правильну теоретичну і практичну інформацію; 2) у системи помилкових ЗУН значна швидкість самоорганізації та незначна швидкість саморуйнування, тому дитина легко й швидко запам'ятовує та важко й повільно забуває неправильну теоретичну і практичну інформацію.

У дітей з ООП існує велика кількість підсистем ЗУН, які потребують корекції або реабілітації. Шкільна програма та система уроків побудовані так, що вимагають від дитини регулярного повторення матеріалу й актуалізації ЗУН. Звісно, в таких умовах часто виникає внутрішнє опосередковане управління процесом реабілітації ЗУН дитини: за прямим законом взаємного стимулювання та пригнічення вертикальних процесів самоорганізації та саморуйнування асинхронно розвинених підсистем (Золотарьова, 2010) більш розвинені підсистеми ЗУН стимулюють самоорганізацію (прямі процеси абілітації, розвитку, корекції та реабілітації) в менш розвинених підсистемах ЗУН та менш розвинені підсистеми ЗУН стимулюють саморуйнування в більш розвинених підсистемах ЗУН. За результатами усної та письмової навчальної діяльності дитини педагог може визначити, які процеси відбуваються в активних підсистемах ЗУН та прослідкувати взаємний вплив підсистем, а отже, й підібрати методичні системи для стимулювання самоорганізації в усіх підсистемах ЗУН. Прямі процеси відбуваються під час самоорганізації системи позитивних складових людини, а обернені – під час самоорганізації системи негативних складових людини. Отже, внутрішнє безпосереднє та опосередковане управління прямими вертикальними процесами абілітації, розвитку, корекції та реабілітації в системах ЗУН має підтримуватися та спрямовуватися зовнішнім управлінням за допомогою відповідних методичних систем безпосереднього та опосередкованого управління цими процесами.

Аналіз актуальних досліджень. У попередніх публікаціях ми визначили сутність процесів абілітації, розвитку, корекції, реабілітації, компенсації та гіперкомпенсації, а також з'ясували сутність та проаналізували структуру інших типів опосередкованого управління вертикальними процесами абілітації, розвитку, корекції, реабілітації, компенсації та гіперкомпенсації, які відбуваються у позитивних та негативних складових людини як системи «біо-соціо-дух»: опосередковане розвивальне, корекційне, реабілітаційне, компенсаційне, гіперкомпенсаційне управління процесом абілітації; опосередковане абілітаційне, корекційне, реабілітаційне, компенсаційне, гіперкомпенсаційне управління процесом розвитку; опосередковане абілітаційне, розвивальне, реабілітаційне, компенсаційне, гіперкомпенсаційне управління процесом корекції; опосередковане компенсаційне та гіперкомпенсаційне управління

процесом реабілітації; опосередковане абілітаційне, розвивальне, корекційне, реабілітаційне, гіперкомпенсаційне управління процесом компенсації; опосередковане абілітаційне, розвивальне, корекційне, реабілітаційне, компенсаційне управління процесом гіперкомпенсації. Також ми запропонували евристично-синергетичні медико-психолого-педагогічні методики стимулювання процесів абілітації, розвитку, корекції, реабілітації, компенсації та гіперкомпенсації.

Проте ми не розглядали опосередковане абілітаційне, розвивальне та корекційне управління процесом реабілітації.

Мета статті. Визначимо сутність і проаналізуємо структуру опосередкованого абілітаційного, розвивального, корекційного управління процесом реабілітації, яке відбувається у позитивних та негативних складових людини як системи «біо-соціо-дух».

Методи дослідження. У ході підготовки статті нами були застосовані загальнонаукові методи (дедукція й індукція, аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування й конкретизація, мисленнєвий експеримент, метод мисленнєвого моделювання тощо) й евристично-синергетична методологія дослідження (елементи синергетичної теорії: теорія самоорганізації, теорія складностей, теорія катастроф, теорія біфуркацій, теорія флуктуацій, тощо; принципи синергетики: принцип складності, принцип підпорядкування, принцип кооперативності й когерентності, принцип відкритості й нерівноважності, принцип нелінійності, принцип становлення, принцип діалогічності, принцип подвійності тощо; евристичні методи: метод евристичних питань, метод синектики, метод інверсії, метод аналогії, метод багатовимірних матриць, метод організованих стратегій тощо).

Виклад основного матеріалу. Однією з причин низької ефективності процесу реабілітації є недостатній рівень розвитку або навіть відсутність у людини підсистем системи позитивних складових, необхідних для відновлення рівня розвитку реабілітовуваної підсистеми. Правильні ЗУН є підсистемою позитивних складових людини (далі – ПСЛ) як системи «біо-соціо-дух», а помилкові ЗУН – підсистемою негативних складових людини (далі – НСЛ) як системи «біо-соціо-дух». Розглянемо взаємодію трьох підсистем ЗУН, які умовно назвемо «підсистема А», «підсистема Б», «підсистема В».

Підсистема В системи ПСЛ має низький рівень розвитку, який продовжує знижуватись, оскільки ця підсистема зараз має загальну властивість саморуйнування. Підсистема В системи ПСЛ має

відповідну їй підсистему В системи НСЛ, яка має високий рівень розвитку, що продовжує підвищуватись, оскільки ця підсистема зараз має загальну властивість самоорганізації. Підсистема В системи ПСЛ потребує реабілітації, оскільки раніше вона не мала відповідної їй підсистеми В системи НСЛ.

Реабілітація відбувається за прямим законом взаємного стимулювання та пригнічення вертикальних процесів самоорганізації та саморуйнування асинхронно розвинених підсистем (Золотарьова, 2010). Щоб мінімізувалась, а потім і зруйнувалась підсистема В системи НСЛ, щоб відновився, а потім і підвищився рівень розвитку підсистеми В системи ПСЛ, останній необхідна інша підсистема – підсистема Б системи ПСЛ, яка стане для цього основою, оскільки буде стимулювати процес самоорганізації в недостатньо розвиненій підсистемі В системи ПСЛ. У підсистемі Б можуть відбуватись різноманітні процеси, що залежить від її системних властивостей, рівня розвитку та наявності чи відсутності у неї відповідної їй підсистеми Б системи НСЛ. Отже, підсистема Б системи ПСЛ може мати наступні характеристики, які не дозволяють їй слугувати основою для здійснення реабілітації підсистеми В системи ПСЛ: 1) недостатньо високий рівень розвитку та швидкість самоорганізації, тому підсистема Б системи ПСЛ потребує процесу абілітації; 2) недостатньо високий рівень розвитку, але достатню швидкість самоорганізації, тому підсистема Б системи ПСЛ потребує процесу розвитку; 3) недостатньо високий рівень розвитку та незначну швидкість самоорганізації або саморуйнування, має відповідну їй підсистему НСЛ з незначною швидкістю саморуйнування або самоорганізації, тому в підсистемі Б системи НСЛ має здійснитись процес корекції, в результаті якого знизиться до нуля рівень розвитку підсистеми Б системи НСЛ і підвищиться до вікової норми рівень розвитку підсистеми Б системи ПСЛ.

Абілітація, розвиток і корекція відбуваються за прямим законом взаємного стимулювання та пригнічення вертикальних процесів самоорганізації та саморуйнування асинхронно розвинених підсистем (Золотарьова, 2010). Стимулюючий вплив процесів абілітації та розвитку, які відбуваються у підсистемі Б системи ПСЛ, на процес реабілітації, який відбувається у підсистемі В системи ПСЛ, є *безпосереднім абілітаційним і розвивальним управлінням процесом реабілітації в підсистемі В системи ПСЛ*. Стимулюючий вплив процесу корекції, який відбувається у підсистемі Б системи НСЛ, на

процес реабілітації, який відбувається у підсистемі В системи ПСЛ, є *безпосереднім корекційним управлінням процесом реабілітації в підсистемі В системи ПСЛ.*

У ході *безпосереднього стимулювання* процесу реабілітації підсистеми В системи ПСЛ процесами абілітації, розвитку та корекції підсистеми Б ПСЛ процеси об'єднуються в систему по два: «абілітація підсистеми Б системи ПСЛ – реабілітація підсистеми В системи ПСЛ», «розвиток підсистеми Б системи ПСЛ – реабілітація підсистеми В системи ПСЛ» або «корекція підсистеми Б системи ПСЛ – реабілітація підсистеми В системи ПСЛ». Отже, до здійснення процесу реабілітації в підсистемі В системи ПСЛ потрібно простимулювати процеси абілітації, розвитку в підсистемі Б системи ПСЛ чи корекції в підсистемі Б системи ПСЛ.

Але ж підсистема Б системи ПСЛ сама потребує здійснення у ній процесів абілітації чи розвитку, а підсистема Б системи ПСЛ – корекції. Щоб простимулювати абілітацію чи розвиток у підсистемі Б системи ПСЛ або корекцію в підсистемі Б системи ПСЛ, необхідна підсистема А системи ПСЛ, яка на даний момент також потребує реабілітації за допомогою підсистеми з достатнім рівнем розвитку та достатньою швидкістю самоорганізації, щоб одразу стати основою для реабілітації підсистеми А системи ПСЛ.

Стимулюючий вплив процесу реабілітації, який відбувається у підсистемі А системи ПСЛ, на процеси абілітації та розвитку, які відбуваються у підсистемі Б системи ПСЛ, є *безпосереднім реабілітаційним управлінням процесом абілітації та розвитку в підсистемі Б системи ПСЛ.* Стимулюючий вплив процесу реабілітації, який відбувається у підсистемі А системи ПСЛ, на процес корекції, який відбувається у підсистемі Б системи ПСЛ, є *безпосереднім реабілітаційним управлінням процесом корекції в підсистемі Б системи ПСЛ.*

У ході *безпосереднього стимулювання* процесу абілітації та розвитку підсистеми Б системи ПСЛ і корекції підсистеми Б системи ПСЛ процесом реабілітації підсистеми А системи ПСЛ процеси об'єднуються в систему по два: «реабілітація підсистеми А системи ПСЛ – абілітація підсистеми Б системи ПСЛ», «реабілітація підсистеми А системи ПСЛ – розвиток підсистеми Б системи ПСЛ» або «реабілітація підсистеми А системи ПСЛ – корекція підсистеми Б системи ПСЛ». Отже, до здійснення процесів абілітації та розвитку в підсистемі Б системи ПСЛ та

процесу корекції в підсистемі Б НСЛ потрібно простимулювати процес реабілітації в підсистемі А системи ПСЛ.

Стимулюючий вплив процесу реабілітації, який відбувається у підсистемі А системи ПСЛ, на процеси абілітації та розвитку, які відбуваються у підсистемі Б системи ПСЛ, а також стимулюючий вплив процесів абілітації та розвитку, які відбуваються у підсистемі Б системи ПСЛ, на процес реабілітації, який відбувається у підсистемі В системи ПСЛ, є *опосередкованим абілітаційним і розвивальним управлінням процесом реабілітації в підсистемі В системи ПСЛ*. Стимулюючий вплив процесу реабілітації, який відбувається у підсистемі А системи ПСЛ, на процес корекції, який відбувається у підсистемі Б системи НСЛ, а також стимулюючий вплив процесу корекції, який відбувається у підсистемі Б системи НСЛ, на процес реабілітації, який відбувається у підсистемі В системи ПСЛ, є *опосередкованим корекційним управлінням процесом реабілітації в підсистемі В системи ПСЛ*.

У ході *опосередкованого стимулювання* процесу реабілітації підсистеми В системи ПСЛ через процеси абілітації та розвитку підсистеми Б системи ПСЛ і корекції підсистеми Б системи НСЛ, а також через процес реабілітації підсистеми А системи ПСЛ (рисунки 1, 2, 3) процеси об'єднуються в систему по три: «реабілітація підсистеми А системи ПСЛ – абілітація підсистеми Б системи ПСЛ – реабілітація підсистеми В системи ПСЛ», «реабілітація підсистеми А системи ПСЛ – розвиток підсистеми Б системи ПСЛ – реабілітація підсистеми В системи ПСЛ» або «реабілітація підсистеми А системи ПСЛ – корекція підсистеми Б системи НСЛ – реабілітація підсистеми В системи ПСЛ». Отже, до здійснення процесу реабілітації в підсистемі В системи ПСЛ потрібно простимулювати процеси абілітації, розвитку в підсистемі Б системи ПСЛ чи корекції в підсистемі Б системи НСЛ, а до здійснення процесів абілітації та розвитку в підсистемі Б системи ПСЛ та процесу корекції в підсистемі Б НСЛ потрібно простимулювати процес реабілітації в підсистемі А системи ПСЛ.

Підсистеми, які використовуються як основа для підвищення/відновлення рівня розвитку менше розвинених підсистем, повинні відповідати певним вимогам: 1) на момент здійснення стимулюючого впливу підсистема О системи ПСЛ повинна мати вищу швидкість самоорганізації та вищий рівень розвитку, ніж підсистема А системи ПСЛ; підсистема А системи ПСЛ повинна мати вищу швидкість самоорганізації та вищий рівень розвитку, ніж

підсистема Б системи ПСЛ, підсистема Б системи ПСЛ повинна мати вищу швидкість самоорганізації та вищий рівень розвитку, ніж підсистема В системи ПСЛ (Золотарьова, 2010); 2) підсистема О системи ПСЛ повинна бути з того ж шару підсистем, що й підсистема А системи ПСЛ, або з сусіднього для підсистеми А системи ПСЛ шару підсистем; підсистема А системи ПСЛ повинна бути з того ж шару підсистем, що й підсистема Б системи ПСЛ, або з сусіднього для підсистеми Б системи ПСЛ шару підсистем; підсистема Б системи ПСЛ повинна бути з того ж шару підсистем, що й підсистема В системи ПСЛ, або з сусіднього для підсистеми В системи ПСЛ шару підсистем (Золотарьова, 2013), оскільки підсистеми з біологічного шару слід використовувати для розв'язування біологічних та психологічних проблем, підсистеми з психологічного шару – для розв'язування біологічних, психологічних та соціальних проблем, підсистеми з соціального шару – для розв'язування психологічних та соціальних проблем. В освітньому процесі підсистеми О, А і Б – це ЗУН з попередніх тем, які використовуються для актуалізації опорних ЗУН і об'єднуються в одну інформаційну систему з підсистемою В.

Отже, щоб здійснити процес реабілітації в підсистемі В системи ПСЛ, потрібно здійснити процеси абілітації чи розвитку в підсистемі Б системи ПСЛ або процес корекції в підсистемі Б системи ПСЛ та процес реабілітації в підсистемі А системи ПСЛ.

Проаналізуємо рис. 1, 2 і 3, на яких представлено схеми процесів «реабілітація – абілітація – реабілітація», «реабілітація – розвиток – реабілітація», «реабілітація – корекція – реабілітація». Розглянемо **умовні позначення**, які використано на цих схемах.

1. *Світло-сірим* прямокутниками позначено підсистеми ПСЛ. *Темно-сірим* прямокутниками позначено підсистеми НСЛ. *Смугастий* прямокутник – підсистема О системи ПСЛ – основа для реабілітації підсистеми А 2 системи ПСЛ. *Тонкі чорні горизонтальні стрілки* показують послідовність етапів розвитку підсистем. *Товсті білі похилі стрілки* вказують, що підсистеми взаємодіють між собою їх верхніми рівнями розвитку під час взаємного стимулювання та пригнічення вертикальних процесів самоорганізації та саморуйнування асинхронно розвинених підсистем.

2. *Підсистеми А 1 і В 1 системи ПСЛ* до впливу на них негативного для їх самоорганізації фактору, коли вони не мали відповідних їм підсистем А 1 і В 1 системи НСЛ і тому потребували

абілітаційного або розвивального впливу. *Підсистема Б 1 системи ПСЛ на схемах 1 і 2* – це підсистема Б системи ПСЛ до здійснення процесів абілітації та розвитку. *Підсистема Б 1 системи ПСЛ на схемі 3 відсутня до здійснення процесу корекції*. *Підсистема Б 1 системи НСЛ* – це підсистема Б системи НСЛ до здійснення процесу корекції.

3. *Підсистеми А 2 і В 2 систем ПСЛ і НСЛ* – це відповідні підсистеми А і В систем ПСЛ і НСЛ після впливу на них негативного для їх самоорганізації фактору але до здійснення реабілітації та в процесі реабілітації. *Підсистема Б 2 системи ПСЛ* – це підсистема Б системи ПСЛ у процесі абілітації та розвитку. *Підсистеми Б 2 систем ПСЛ і НСЛ* – це підсистеми Б систем ПСЛ і НСЛ у процесі корекції.

4. *Підсистема А 3 системи ПСЛ* – це підсистема А системи ПСЛ після реабілітації. *Підсистема Б 3 системи ПСЛ* – це підсистема Б системи ПСЛ після абілітації, розвитку та корекції. *Підсистеми В 3 системи ПСЛ і НСЛ* – це підсистеми В систем ПСЛ і НСЛ у процесі реабілітації.

5. *Підсистема В 4 системи ПСЛ* – це підсистема В системи ПСЛ після реабілітації. *Підсистеми А 3 і В 4 системи НСЛ відсутні після здійснення процесу реабілітації*.

На рис. 1, 2 і 3 схематично зображено сутність процесу опосередкованого абілітаційного, розвивального, корекційного управління процесом реабілітації.

Перший етап – процес реабілітації підсистеми А системи ПСЛ. Високорозвинена підсистема О системи ПСЛ стимулює процес реабілітації в підсистемі А 2 системи ПСЛ (60% вікової норми), яка має відповідну їй підсистему А НСЛ (40% розвитку). Після реабілітації підсистема А 2 системи ПСЛ стає підсистемою А 3 системи ПСЛ (100% вікової норми), а підсистема А 2 системи НСЛ (0% розвитку) зникає. На схемі спрощено показано принцип змін у підсистемі А під час управління процесом її реабілітації за допомогою високорозвиненої підсистеми О системи ПСЛ. «Кроків» реабілітації стільки, скільки відсотків не вистачає підсистемі А 2 системи ПСЛ до 100% вікової норми. Досягнувши 100% вікової норми, підсистема А 3 системи ПСЛ може без ризику власного саморуйнування стимулювати самоорганізацію в підсистемі Б 2 системи ПСЛ. Отже, підсистема А 3 системи ПСЛ стає основою для стимулювання процесу самоорганізації в підсистемі Б 2 системи ПСЛ.

Другий етап – стимулювання процесом реабілітації підсистеми А процесів абілітації та розвитку підсистеми Б системи ПСЛ і процесу корекції підсистеми Б системи НСЛ.

Процес абілітації підсистеми Б системи ПСЛ: після поступових абілітаційних змін підсистема Б 1 системи ПСЛ (15 % вікової норми) стає підсистемою Б 2 системи ПСЛ (50 % вікової норми), а потім підсистемою Б 3 системи ПСЛ (100% вікової норми).

Процес розвитку підсистеми Б системи ПСЛ: після поступових розвивальних змін підсистема Б 1 системи ПСЛ (50 % вікової норми) стає підсистемою Б 2 системи ПСЛ (75 % вікової норми), а потім підсистемою Б 3 системи ПСЛ (100% вікової норми).

Процес корекції підсистеми Б системи НСЛ: після поступових корекційних змін підсистема Б 1 системи НСЛ (100 % розвитку) стає підсистемою Б 2 системи НСЛ (40 % розвитку), а потім зникає взагалі (0% розвитку). До здійснення процесу корекції підсистема Б 1 системи ПСЛ відсутня (0% вікової норми). Після поступових корекційних змін виникає підсистема Б 2 системи ПСЛ (60 % вікової норми), а потім стає підсистемою Б 3 системи ПСЛ (100% вікової норми). «Кроків» абілітації, розвитку та корекції стільки, скільки відсотків не вистачає відсутній чи недостатньо розвиненій підсистемі Б 1 системи ПСЛ до 100% вікової норми. На схемі спрощено показано *принцип* змін у підсистемі Б системи ПСЛ під час безпосереднього реабілітаційного управління процесами абілітації та розвитку, а також змін у підсистемах Б систем ПСЛ та НСЛ під час безпосереднього реабілітаційного управління процесом корекції. Досягнувши 100% вікової норми, підсистема Б 3 системи ПСЛ може без ризику власного саморуйнування стимулювати самоорганізацію в підсистемі В 2 системи ПСЛ. Отже, підсистема Б 3 стає основою для стимулювання процесу самоорганізації в підсистемі В 2 системи ПСЛ.

Третій етап – стимулювання процесами абілітації та розвитку підсистеми Б системи ПСЛ і процесом корекції підсистеми Б системи НСЛ процесу реабілітації підсистеми В системи ПСЛ. Після поступових змін підсистема В 2 системи ПСЛ (20 % вікової норми), яка має відповідну їй підсистему В 2 системи НСЛ (80% розвитку), стає підсистемою В 3 системи ПСЛ (70 % вікової норми). Підсистема В 3 системи ПСЛ має відповідну їй підсистему В 3 НСЛ (30% розвитку), є проміжним етапом реабілітації і пізніше стає підсистемою В 4 системи ПСЛ (100% вікової норми), а підсистема В 4 НСЛ зникає, що є остаточним

результатом реабілітації. «Кроків» реабілітації стільки, скільки відсотків не вистачає підсистемі В 2 системи ПСЛ до 100% вікової норми. На схемі спрощено показано *принцип* змін у підсистемі В системи ПСЛ під час безпосереднього абілітаційного, розвивального та корекційного управління процесом реабілітації. Звісно на 70% вікової норми розвитку зупинятись у жодному разі не можна, оскільки системні властивості підсистеми на будь-якому етапі її реабілітації й корекції та навіть розвитку й абілітації, є нестабільними тому можуть знову змінитись на протилежні – в підсистемах системи ПСЛ з самоорганізації на саморуйнування, а в підсистемах системи НСЛ з саморуйнування на самоорганізацію, що є вкрай небажаним для прогресивного розвитку людини. Ми виділили підсистеми В 3 і В 4 системи ПСЛ як етапи з метою підкреслення більш повільного процесу реабілітації підсистеми В системи ПСЛ у порівнянні з реабілітацією підсистеми А системи ПСЛ.

Розглянемо більш детально процеси опосередкованого абілітаційного, розвивального та корекційного управління реабілітацією системи ПСЛ.

1. Опосередковане абілітаційне управління реабілітацією системи ПСЛ – це цілеспрямоване стимулювання реабілітації в підсистемі В системи ПСЛ реабілітацією у підсистемі А системи ПСЛ через абілітацію підсистеми Б системи ПСЛ (рис. 1). Якщо процес № 1 – реабілітація системи ПСЛ, процес № 2 – абілітація системи ПСЛ, процес № 3 – реабілітація системи ПСЛ, то реабілітація підсистеми А системи ПСЛ управляє реабілітацією підсистеми В системи ПСЛ через абілітацію підсистеми Б системи ПСЛ.

Рис. 1. Схема процесу «реабілітація – абілітація – реабілітація»

Опосередковане абілітаційне управління реабілітацією системи ПСЛ (система трьох процесів «реабілітація – абілітація – реабілітація») складається з двох видів безпосереднього управління: *безпосереднього реабілітаційного управління абілітацією* (система двох процесів «реабілітація – абілітація»), за якого зменшення рівня розвитку підсистеми А системи НСЛ внаслідок від'єднання від неї елементів і збільшення рівня розвитку підсистеми А системи ПСЛ внаслідок приєднання до неї *раніше наявних* елементів (реабілітація) безпосередньо стимулює пришвидшене збільшення рівня розвитку підсистеми Б системи ПСЛ внаслідок пришвидшеного приєднання до неї елементів, чим попереджає виникнення підсистеми Б системи НСЛ, уповільнює і припиняє збільшення рівня розвитку підсистеми Б системи НСЛ (абілітація); *безпосереднього абілітаційного управління реабілітацією* (система двох процесів «абілітація – реабілітація»), за якого пришвидшене збільшення рівня розвитку підсистеми Б системи ПСЛ внаслідок пришвидшеного приєднання до неї елементів, чим попереджає виникнення підсистеми Б системи НСЛ, уповільнює і припиняє збільшення рівня розвитку підсистеми Б системи НСЛ

(абілітація) безпосередньо стимулює зменшення рівня розвитку підсистеми В системи НСЛ внаслідок від'єднання від неї елементів і збільшення рівня розвитку підсистеми В системи ПСЛ внаслідок приєднання до неї *раніше наявних* елементів (реабілітація); отже, зменшення рівня розвитку підсистеми А системи НСЛ внаслідок від'єднання від неї елементів і збільшення рівня розвитку підсистеми А системи ПСЛ внаслідок приєднання до неї *раніше наявних* елементів (реабілітація) опосередковано стимулює зменшення рівня розвитку підсистеми В системи НСЛ внаслідок від'єднання від неї елементів і збільшення рівня розвитку підсистеми В системи ПСЛ внаслідок приєднання до неї *раніше наявних* елементів (реабілітація) через пришвидшене збільшення рівня розвитку підсистеми Б системи ПСЛ внаслідок пришвидшеного приєднання до неї елементів, чим попереджає виникнення підсистеми Б системи НСЛ, уповільнює і припиняє збільшення рівня розвитку підсистеми Б системи НСЛ (абілітація). Таким чином, за опосередкованого абілітаційного управління реабілітацією системи НСЛ процес реабілітації у відповідних підсистемах А систем НСЛ і ПСЛ, процес абілітації у підсистемі Б системи ПСЛ, процес реабілітації у відповідних підсистемах В систем НСЛ і ПСЛ знаходяться між собою у відношенні транзитивності.

Під час безпосереднього реабілітаційного управління абілітацією підсистеми Б системи ПСЛ між підсистемою А системи ПСЛ і підсистемою Б системи ПСЛ встановлюються безпосередні горизонтальні зв'язки. Під час безпосереднього абілітаційного управління реабілітацією підсистеми В системи ПСЛ між підсистемою Б системи ПСЛ і підсистемою В системи ПСЛ встановлюються безпосередні горизонтальні зв'язки. Під час опосередкованого абілітаційного управління реабілітацією підсистеми В системи ПСЛ між підсистемою А системи ПСЛ і підсистемою В системи ПСЛ встановлюються горизонтальні зв'язки, опосередковані зв'язками підсистеми А системи ПСЛ і підсистеми В системи ПСЛ з підсистемою Б системи ПСЛ.

Проаналізована система трьох внутрішніх вертикальних процесів у підсистемі А систем ПСЛ і НСЛ, підсистемі Б системи ПСЛ і підсистемі В систем ПСЛ і НСЛ та утворення горизонтальних зв'язків між цими підсистемами стимулюється за допомогою медико-психолого-педагогічної евристично-синергетичної методичної системи

опосередкованого абілітаційного управління процесом реабілітації позитивних складових людини як системи «біо-соціо-дух».

2. Опосередковане розвивальне управління реабілітацією системи ПСЛ – це цілеспрямоване стимулювання реабілітації в підсистемі В системи ПСЛ реабілітацією у підсистемі А системи ПСЛ через розвиток підсистеми Б системи ПСЛ (рис. 2). Якщо процес № 1 – реабілітація системи ПСЛ, процес № 2 – розвиток системи ПСЛ, процес № 3 – реабілітація системи ПСЛ, то реабілітація підсистеми А системи ПСЛ управляє реабілітацією підсистеми В системи ПСЛ через розвиток підсистеми Б системи ПСЛ.

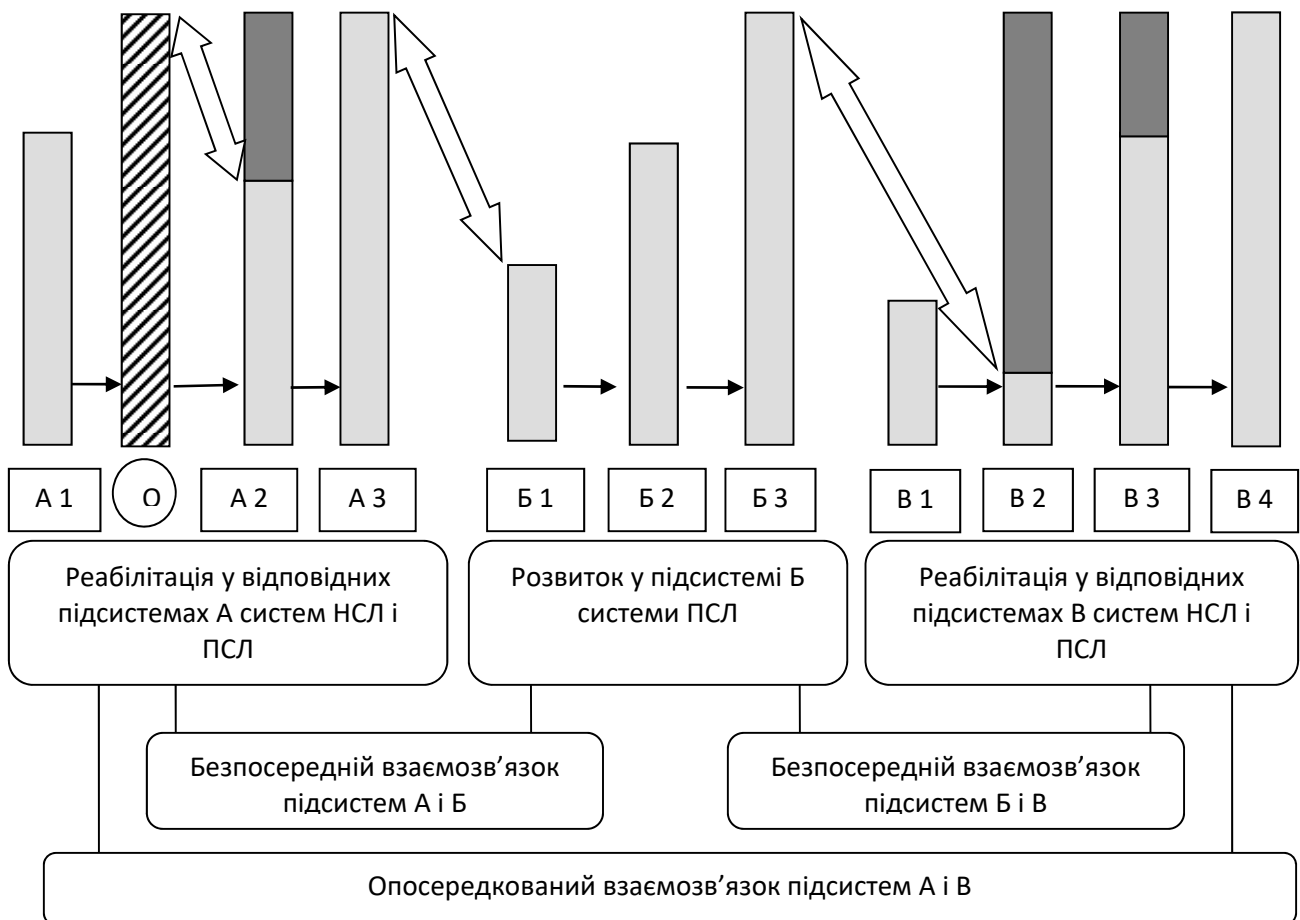

Рис. 2. Схема процесу «реабілітація – розвиток – реабілітація»

Опосередковане розвивальне управління реабілітацією системи ПСЛ (система трьох процесів «реабілітація – розвиток – реабілітація») складається з двох видів безпосереднього управління: *безпосереднього реабілітаційного управління розвитком* (система двох процесів «реабілітація – розвиток»), за якого зменшення рівня розвитку підсистеми А системи НСЛ внаслідок від'єднання від неї елементів і збільшення рівня розвитку підсистеми А системи ПСЛ внаслідок приєднання до неї *раніше наявних* елементів (реабілітація)

безпосередньо стимулює збільшення рівня розвитку підсистеми Б системи ПСЛ внаслідок приєднання до неї елементів (розвиток); *безпосереднього розвивального управління реабілітацією* (система двох процесів «розвиток – реабілітація»), за якого збільшення рівня розвитку підсистеми Б системи ПСЛ внаслідок приєднання до неї елементів (розвиток) безпосередньо стимулює зменшення рівня розвитку підсистеми В системи НСЛ внаслідок від'єднання від неї елементів і збільшення рівня розвитку підсистеми В системи ПСЛ внаслідок приєднання до неї *раніше наявних* елементів (реабілітація); отже, зменшення рівня розвитку підсистеми А системи НСЛ внаслідок від'єднання від неї елементів і збільшення рівня розвитку підсистеми А системи ПСЛ внаслідок приєднання до неї *раніше наявних* елементів (реабілітація) опосередковано стимулює зменшення рівня розвитку підсистеми В системи НСЛ внаслідок від'єднання від неї елементів і збільшення рівня розвитку підсистеми В системи ПСЛ внаслідок приєднання до неї *раніше наявних* елементів (реабілітація) через збільшення рівня розвитку підсистеми Б системи ПСЛ внаслідок приєднання до неї елементів (розвиток). Таким чином, за опосередкованого реабілітаційного управління розвитком системи ПСЛ процес розвитку в підсистемі А системи ПСЛ, процес реабілітації у відповідних підсистемах Б систем НСЛ і ПСЛ та процес розвитку в підсистемі В системи ПСЛ знаходяться між собою у відношенні транзитивності.

Під час безпосереднього реабілітаційного управління розвитком підсистеми Б системи ПСЛ між підсистемою А системи ПСЛ і підсистемою Б системи ПСЛ встановлюються безпосередні горизонтальні зв'язки. Під час безпосереднього розвивального управління реабілітацією підсистеми В системи ПСЛ між підсистемою Б системи ПСЛ і підсистемою В системи ПСЛ встановлюються безпосередні горизонтальні зв'язки. Під час опосередкованого розвивального управління реабілітацією підсистеми В системи ПСЛ між підсистемою А системи ПСЛ і підсистемою В системи ПСЛ встановлюються горизонтальні зв'язки, опосередковані зв'язками підсистеми А системи ПСЛ і підсистеми В системи ПСЛ з підсистемою Б системи ПСЛ.

Проаналізована система трьох внутрішніх вертикальних процесів у підсистемі А систем ПСЛ і НСЛ, підсистемі Б системи ПСЛ і підсистемі В систем ПСЛ і НСЛ та утворення горизонтальних зв'язків між цими підсистемами стимулюється за допомогою медико-психолого-педагогічної евристично-синергетичної методичної системи

опосередкованого розвивального управління процесом реабілітації позитивних складових людини як системи «біо-соціо-дух».

3. Опосередковане корекційне управління реабілітацією системи ПСЛ – це цілеспрямоване стимулювання реабілітації в підсистемі В системи ПСЛ реабілітацією у підсистемі А системи ПСЛ через корекцію підсистеми Б системи НСЛ (рис. 3). Якщо процес № 1 – реабілітація системи ПСЛ, процес № 2 – корекція системи НСЛ, процес № 3 – реабілітація системи ПСЛ, то реабілітація підсистеми А системи ПСЛ управляє реабілітацією підсистеми В системи ПСЛ через корекцію підсистеми Б системи НСЛ.

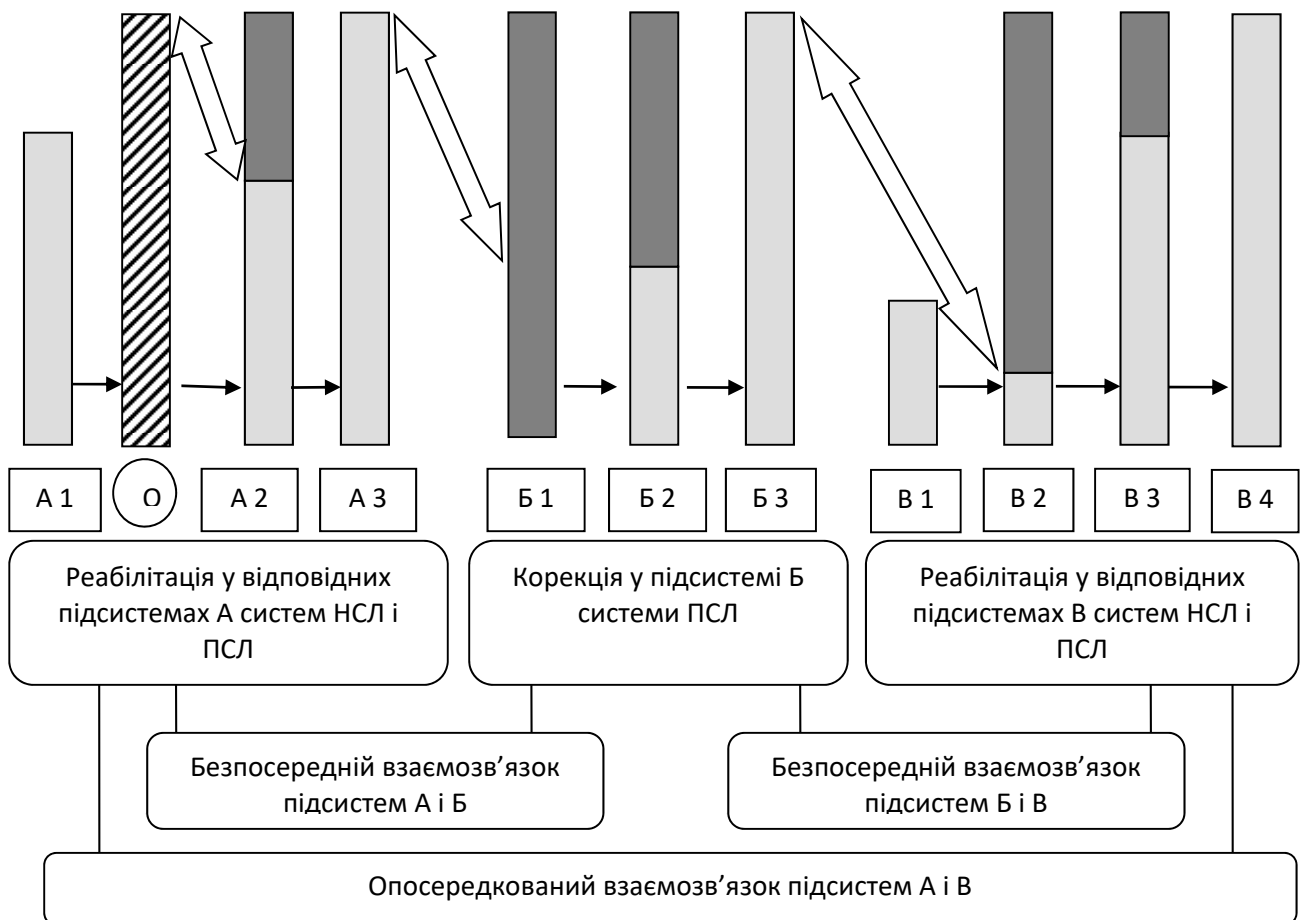

Рис. 3. Схема процесу «реабілітація – корекція – реабілітація»

Опосередковане корекційне управління реабілітацією системи ПСЛ (система трьох процесів «реабілітація – корекція – реабілітація») складається з двох видів безпосереднього управління: *безпосереднього реабілітаційного управління корекцією* (система двох процесів «реабілітація – корекція»), за якого зменшення рівня розвитку підсистеми А системи НСЛ внаслідок від'єднання від неї елементів і збільшення рівня розвитку підсистеми А системи ПСЛ внаслідок приєднання до неї *раніше наявних* елементів (реабілітація)

безпосередньо стимулює зменшення рівня розвитку підсистеми Б системи НСЛ внаслідок від'єднання від неї елементів і збільшення рівня розвитку підсистеми Б системи ПСЛ внаслідок приєднання до неї *нових* елементів (корекція); *безпосереднього корекційного управління реабілітацією* (система двох процесів «корекція – реабілітація»), за якого зменшення рівня розвитку підсистеми Б системи НСЛ внаслідок від'єднання від неї елементів і збільшення рівня розвитку підсистеми Б системи ПСЛ внаслідок приєднання до неї *нових* елементів (корекція) безпосередньо стимулює зменшення рівня розвитку підсистеми В системи НСЛ внаслідок від'єднання від неї елементів і збільшення рівня розвитку підсистеми В системи ПСЛ внаслідок приєднання до неї *раніше наявних* елементів (реабілітація); отже, зменшення рівня розвитку підсистеми А системи НСЛ внаслідок від'єднання від неї елементів і збільшення рівня розвитку підсистеми А системи ПСЛ внаслідок приєднання до неї *раніше наявних* елементів (реабілітація) опосередковано стимулює зменшення рівня розвитку підсистеми В системи НСЛ внаслідок від'єднання від неї елементів і збільшення рівня розвитку підсистеми В системи ПСЛ внаслідок приєднання до неї *раніше наявних* елементів (реабілітація) через зменшення рівня розвитку підсистеми Б системи НСЛ внаслідок від'єднання від неї елементів і збільшення рівня розвитку підсистеми Б системи ПСЛ внаслідок приєднання до неї *нових* елементів (корекція). Таким чином, за опосередкованого реабілітаційного управління корекцією системи НСЛ процес реабілітації корекції у відповідних підсистемах А систем НСЛ і ПСЛ, процес корекції у відповідних підсистемах Б систем НСЛ і ПСЛ, процес реабілітації у відповідних підсистемах В систем НСЛ і ПСЛ знаходяться між собою у відношенні транзитивності.

Під час безпосереднього реабілітаційного управління корекцією підсистеми Б системи НСЛ між підсистемою А системи ПСЛ і підсистемою Б системи ПСЛ встановлюються безпосередні горизонтальні зв'язки. Під час безпосереднього корекційного управління реабілітацією підсистеми В системи ПСЛ між підсистемою Б системи ПСЛ і підсистемою В системи ПСЛ встановлюються безпосередні горизонтальні зв'язки. Під час опосередкованого корекційного управління реабілітацією підсистеми В системи ПСЛ між підсистемою А системи ПСЛ і підсистемою В системи ПСЛ встановлюються горизонтальні зв'язки, опосередковані зв'язками підсистеми А системи ПСЛ і підсистеми В системи ПСЛ з підсистемою Б системи ПСЛ.

Проаналізована система трьох внутрішніх вертикальних процесів у підсистемах А, Б і В систем ПСЛ і НСЛ та утворення горизонтальних зв'язків між цими підсистемами стимулюється за допомогою медико-психолого-педагогічної евристично-синергетичної методичної системи опосередкованого корекційного управління процесом реабілітації позитивних складових людини як системи «біо-соціо-дух».

Розуміння сутності процесів «реабілітація – абілітація – реабілітація», «реабілітація – розвиток – реабілітація», «реабілітація – корекція – реабілітація», дозволить більш точно та цілеспрямовано керувати діяльністю дисипативних функціональних структур у підсистемах ЗУН систем позитивних і негативних складових людини як системи «біо-соціо-дух» та створювати необхідні медико-психолого-педагогічні евристично-синергетичні методичні системи опосередкованого абілітаційного, розвивального та корекційного управління вертикальним процесом реабілітації позитивних складових людини як системи «біо-соціо-дух», які будуть пригнічувати саморуйнування та стимулювати високошвидкісну самоорганізацію позитивних складових людини, сприяти міцному закріпленню нових якостей позитивних складових людини і досягненню реабілітаційних цілей у ході освітнього процесу.

Висновки. Таким чином, опосередковане внутрішнє абілітаційне, розвивальне та корекційне управління процесом реабілітації позитивних складових людини як системи «біо-соціо-дух» складається з двох видів безпосереднього управління відповідно до пари здійснюваних процесів і стимулює утворення горизонтальних зв'язків між знаннями, уміннями, навичками, сприяючи соціальній адаптації дітей з ООП.

Перспективи подальших розвідок. У подальшому для дітей з ООП необхідно розробити методичні системи опосередкованого абілітаційного, розвивального та корекційного управління процесом реабілітації позитивних складових людини як системи «біо-соціо-дух».

ЛІТЕРАТУРА

Золотарьова, Т. В. (2020). Безпосереднє внутрішнє управління прямими вертикальними процесами, які відбуваються у позитивних і негативних складових людини як системи «біо-соціо-дух». *The 5th International scientific and practical conference "Topical issues of the development of modern science"*. Sofia, Bulgaria, 456-467. (Zolotaryova, T. V. (2020). Immediate internal management of direct vertical processes that occur in the positive and negative components of a person as a "bio-socio-spirit" system. *The 5th International*

scientific and practical conference "Topical issues of the development of modern science". Sofia, Bulgaria, 456-467).

- Золотарьова, Т. В. (2010) Кореляція вертикальних процесів у системах «особистість» і «дефект» у дітей з психофізичними порушеннями. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 8, 128-150. (Zolotaryova, T. V. (2010). Correlation of vertical processes in systems «personality» and «defect» of children with psychophysical disorders. *Pedagogic sciences: theory, history, innovation technologies*, 8, 128-150.)
- Золотарьова, Т. В. (2019). Принципи функціонування систем правильних і помилкових знань, умінь і навичок як основа корекційної складової освітнього процесу. *Корекційно-реабілітаційна діяльність у сучасному освітньому просторі: монографія*, О. В. Боряк, Т. М. Дегтяренко (ред.), (сс. 146-166). Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, (Zolotaryova, T. V. (2019). Principles functioning of systems right and mistaken knowledge, abilities and skills as base of correctional component of educational process. In O. V. Boryak, T. M. Degtyarenko. (Eds.), *Correctional and rehabilitation activities in the modern educational space: monograph*, (pp. 146-166). Sumy, Publishing house Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko.
- Золотарьова Т. В. (2013). Схематичне зображення структури систем «особистість» і «дефект»: гносеологічний аспект. *Філософія науки: традиції та інновації*, 1, 171-182. (Zolotaryova, T. V. (2013). Schematic representation of the structure of the "personality" and "defect" systems: an epistemological aspect. *Philosophy of science: traditions and innovations*, 1, 171-182).
- Золотарьова, Т. В. (2015). Характеристика дисипативних функціональних структур, які виникають у системах «особистість» і «дефект». *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Вип. V. Т. 2, 117-132. (Zolotaryova, T. V. (2015). Characteristic of dissipative functional structures, which arise in systems "personality" and "defect". *Actual problems of the correctional education (pedagogical sciences)*. Issue.V. Volume. 2, 117-132).

SUMMARY

Zolotaryova Tetiana. Mediated internal habilitational, developmental and correctional management of the processes of rehabilitation of the positive components of a person as a "bio-socio-spirit" system.

The article analyzes the structure of mediated internal habilitational, developmental and correctional management of the processes of rehabilitation that occur in the positive components of a person as a "bio-socio-spirit" system. We used general scientific methods and heuristic-synergistic research methodology. The author proposed schemes are that reflect the essence of the processes "rehabilitation – habilitation – rehabilitation", "rehabilitation – development – rehabilitation", "rehabilitation – correction – rehabilitation". It has been proven that mediated habilitation management of the rehabilitation of the system of person's positive components is a purposeful stimulation the rehabilitation in subsystem C of the system of person's positive components by rehabilitation in the subsystem A of the system of person's positive components through the habilitation of subsystem B of the system of person's positive components. It has been proven that mediated developmental management of the rehabilitation of the system of person's positive components is a purposeful stimulation the rehabilitation in subsystem C of the system of person's positive components by rehabilitation in the subsystem A of the system of person's positive components through the development of subsystem B of the system of

person's positive components. It has been proven that mediated correctional management of the rehabilitation of the system of person's positive components is a purposeful stimulation the rehabilitation in subsystem C of the system of person's positive components by rehabilitation in the subsystem A of the system of person's positive components through the correction of subsystem B of the system of person's positive components. Understanding the essence of the considered processes will allow to more accurately and purposefully manage the activity of dissipative functional structures in subsystems of knowledge, abilities, skills and other subsystems of systems of positive and negative components of a person as a "bio-socio-spirit" system and to create the necessary methodical systems of mediated influence. Thus, the considered mediated management of the rehabilitation process consists of two types of immediate management in accordance with a pair of implemented processes and stimulates the formation of horizontal links between knowledge, abilities, skills and other subsystems and contributes to the social adaptation of children with special educational needs. In the future, it is necessary to create a methodical systems of mediated habilitational, developmental and correctional management of rehabilitational processes of the positive components of a person as a "bio-socio-spirit" system for children with special educational needs.

Key words: *habilitation, development, correction, rehabilitation, mediated internal management, positive and negative components of a person as a "bio-socio-spirit" system, children with special educational needs, synergetics.*

УДК 376-056.34-053.2:[159.9.072:159.93]-048.34

Людмила Мороз

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0001-6087-1252

Неля Завірохіна

Громадська організація Центр розвитку «Дім дітей» м. Тернопіль
ORCID ID 0009-0001-0008-5767

DOI 10.24139/2312-5993/2024.05/089-099

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЯВІВ ПОРУШЕНЬ СЕНСОРНОЇ ОБРОБКИ В ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

У статті представлено результати експериментального дослідження щодо оптимізації проявів порушень сенсорної обробки в хлопчиків з РАС 6-9-річного віку.

Розподіл прояву виявлених порушень за окремими складовими виявився наступним: кращі результати було визначено за показниками «гравітаційна невпевненість» і «тактильна гіперчутливість», гірші – за показниками «зорова перцепція» і «порушення вестибулярно-білатеральної інтеграції», найгірший – за показником «обробка звукових імпульсів».

Індивідуальна програма втручання передбачала оптимальне поєднання різних інструментів: сенсорної дієти; організації сенсорно сприятливого середовища, використання цілеспрямованої сенсомоторної діяльності та сенсорного обладнання в корекційному процесі; навчання для інформування батьків про негативний вплив порушень сенсорної обробки на функціонування дитини та способи мінімізації таких негативних проявів.